

I. W. ZORIN, I. I. PIROŹNIK, Ju. M. PRIAŻYN, Ju. S. PUTRIK, W. W. SWIESZNIKOW, 1985, *GIEOGRAFIJA TURIZMA I EKSKURSIJ W SSSR*, CENTRALNYJ SOWIET PO TURIZMU I EKSKURSIJAM, CENTRALNOJE RIEKLAMNO-INFORMACYONNOJE BIURO „TURIST”, MOSKWA, SS. 85

Recenzowana praca przygotowana została przez zespół autorski związany z Instytutem Podnoszenia Kwalifikacji Pracowników Organizacji Turystycznych przy Centralnym Związku Turystyki i Wycieczek. Jest ona kierowana przede wszystkim do organizatorów turystyki, dla których ma spełnić rolę fachowego poradnika w zakresie rozwiązywania praktycznych zadań turystyki.

Celem pracy jest przedstawienie usystematyzowanej wiedzy o rozmieszczeniu i wartościach turystyczno-ekonomicznych zasobów kraju i terytorialnej organizacji obsługi ludności w dziedzinie turystyki jako gałęzi gospodarki narodowej, a także przeanalizowanie ogólnego stanu i tendencji związanych z procesem zagospodarowania turystycznego. Syntezą pracy jest regionalizacja turystyczna Związku Radzieckiego.

Praca składa się z czterech części podzielonych na kilka rozdziałów. Każdą część kończą wnioski. Załączony na końcu wykaz literatury daje ogólny przegląd podstawowej problematyki badawczej turystyki w ZSRR.

Część pierwsza zatytułowana *Geografia zasobów turystycznych ZSRR* poświęcona jest omówieniu czynników i warunków wpływających na rozmieszczenie i rozwój turystyki w tym kraju oraz zaprezentowaniu jego zasobów turystycznych. W części tej, która ma charakter wprowadzający, zostały zwięźle przedstawione założenia teoretyczne geografii turystyki jako dyscypliny naukowej. Zdaniem autorów geografia turystyki bada: prawidłowości w rozmieszczeniu turystycznych zasobów i ich wykorzystanie, terytorialne różnice w rozwoju materialnej bazy turystyki i jej wykorzystanie, regionalną specyfikę usług turystycznych i specjalizację różnych rejonów kraju oraz terytorialne struktury kierowania i planowania w zakresie turystyki.

Analizując warunki wyznaczające potrzeby usług turystycznych i czynniki zaspokajające te potrzeby autorzy dochodzą do wniosku, iż rozmieszczenie instytucji turystyczno-wycieczkowych w ZSRR pokrywa się z rozmieszczeniem ludności, a zwłaszcza z jego głównym pasmem osadniczym. Koncentracja ludności wpłynęła na formowanie się wielkich stref wypoczynku i turystyki w obszarach podmiejskich większych miast kraju (Moskwa, Kijów, Leningrad). Dotyczy to również naj-

bardziej znaczących aglomeracji rekreacyjnych, powstałych m. in. na południowym brzegu Krymu, czarnomorskim wybrzeżu Kaukazu czy Zakarpaciu. Terytorialne zróżnicowanie gęstości zaludnienia i struktur demograficznych stanowi determinantę lokalizacji instytucji turystyczno-wycieczkowych (baz, schronisk, pensjonatów, kempingów oraz szlaków i marszrut). Autorzy zwracają uwagę, iż baza zasobów turystycznych w ZSRR znajduje się w ciągłym rozwoju, przede wszystkim w wyniku włączania w obrót turystyczny zarówno terenów (część azjatycka ZSRR), jak i obiektów (np. BAM) wcześniej nie wykorzystywanych.

W trzech pierwszych częściach pracy autorzy zamieszczają wiele ciekawych tematycznie map i tabel, z których m. in. można odczytać rejony najbardziej sprzyjające organizacji turystyki zdrowotnej, poznawczej i sportowej. Ciekawe są rozważania dotyczące geografii popytu ludności na różne formy wypoczynku w określonych porach roku i w przeliczeniu na czas wolny różnych grup zawodowych. Można tu także znaleźć szereg interesujących wskaźników liczbowych, z których m. in. wynika, że do prawidłowej obsługi 10 turystów potrzeba w Związku Radzieckim 5 pracowników instytucji turystyczno-wycieczkowych.

Część druga zatytułowana *Geografia infrastruktury turystycznej i paraturystycznej* zawiera syntetycznie ujętą historię rozwoju bazy materialnej turystyki w ZSRR, a także wnikliwą charakterystykę obecnego jej rozmieszczenia. Na podstawie przeprowadzonych analiz dynamiki wzrostu instytucji turystycznych i ich pojemności, rozwoju sieci zakładów żywieniowych, rozmieszczenia przedsiębiorstw turystycznych i innych, autorzy stwierdzają zbieżność w przestrzennym rozmieszczeniu zarówno infrastruktury turystycznej, jak i paraturystycznej. W rozmieszczeniu obu tych infrastruktur zauważa się dużą nierównomierność — ponad 80% wszystkich turystycznych przedsiębiorstw znajduje się w europejskiej części ZSRR. Niejednakowa jest również struktura organizacyjna: na zachodzie przeważają pojedyncze przedsiębiorstwa turystyczne, na wschodzie duże centra i kompleksy turystyczno-wycieczkowe. Wystąpiły wyraźne preferencje w zagospodarowywaniu wschodnich rejonów, co znajduje potwierdzenie w kierowaniu tam znacznych środków finansowych na nowe budowle. Regionalne zróżnicowanie w rozmieszczeniu infrastruktury turystycznej autorzy wyjaśniają rozmieszczeniem infrastruktury paraturystycznej. Powołują się przy tym na wskaźniki ekonomiczne charakteryzujące wielkość zagospodarowania turystycznego, jego intensywność i poziom efektywności.

Sentencją tej części pracy jest typologia zagospodarowania turystycznego administracyjno-terytorialnych jednostek ZSRR. Wydzielono

w niej 9 typów zagospodarowania terenu, określając jednocześnie 5 możliwości przekształceń w obrębie wyróżnionych typów. Prezentowana typologia wykonana została w oparciu o indeks (I) turystycznego wykorzystania potencjału terenu, wyliczony według wzoru:

$$I = \frac{A \cdot K}{S}$$

gdzie:

A — wskaźnik absolutnego zagospodarowania turystycznego terenu, wyrażony liczbą miejsc noclegowych na 1000 km²,

K — współczynnik przydatności turystycznych zasobów do zagospodarowania (od 1 do 4 — najbardziej przydatne zasoby),

S — gęstość zaludnienia terenu.

W ZSRR maksymalnie reprezentowany jest typ pierwszy, charakteryzujący się niskim wskaźnikiem absolutnego i względnego zagospodarowania. Tylko 6 na 121 analizowanych obwodów, według zastosowanej metody, cechuje się wysoko rozwiniętym zagospodarowaniem turystycznym.

Rozważania na temat geografii usług turystycznych w ZSRR zawarte są w trzeciej części pracy. Zrozumienie tej problematyki ułatwia rozdział pierwszy, traktujący o historyczno-geograficznych etapach rozwoju turystyki w Związku Radzieckim. Z dużym zainteresowaniem śledzi się specyfikę jej powstawania, kształtowania, a także perspektywy dalszego rozwoju. Kolejne cztery rozdziały dają wyczerpujące i wszechstronne charakterystyki czterech wyodrębnionych form usług turystycznych, tj. turystyki zorganizowanej, środków transportu, turystyki indywidualnej i ruchu wycieczkowego. Autorzy stwierdzają, iż ponad 80% wielkości tych usług przypada na rejony zachodniej części kraju. Jest to wynik obecnego rozmieszczenia turystyki, a także dotychczasowej tendencji lokalizowania instytucji turystycznych w najbardziej zurbanizowanych rejonach kraju.

Recenzowana praca, ukazująca główne znamiona współczesnego etapu rozwoju turystyki w ZSRR, ma wskazywać na możliwości wyrównywania poziomów turystycznych usług aż do utworzenia jednolitego systemu turystycznego kraju.

Syntezą badań autorów jest „turystyczna regionalizacja ZSRR”, którą zaprezentowano w czwartej części pracy. Przyjmując za opracowaniem Instytutu Geografii AN ZSRR podział terytorium Związku na 5 wielkich stref turystycznych, autorzy wydzielili w ich obrębie 31 rejonów, uwzględniając istniejący podział administracyjny kraju. Regiony te różnią się między sobą funkcją turystyczną (uzdrowiskowa, poznawcza, sportowa), specjalizacją (ogólnozwiązkowa, regionalna, miejsco-

wa), poziomem rozwoju oraz perspektywą zagospodarowania turystycznego. Wśród wydzielonych rejonów aż 20 przeznaczonych jest w pierwszej kolejności do zagospodarowania turystycznego, 4 w dalszej perspektywie, a dla pozostałych trudno nawet w przybliżeniu określić czas ich zagospodarowywania (północna strefa kraju). W pierwszej grupie wymienia się rejon o znaczeniu ogólnozwiązkowym, stanowiące około 20% ogólnego terenu kraju. Autorzy zdają sobie sprawę z ciągłych przeobrażeń zachodzących w turystyce, co wynika z pojawienia się nowych form i rodzajów wypoczynku. Dlatego też uważają, iż zaprezentowana regionalizacja nie jest definitywnie zamknięta i powinna również ulegać ciągłym korektom i zmianom.

Oceniając pracę należy podkreślić jej zasobność w materiały kartograficzne i statystyczne. Autorzy wręcz przytłaczają czytelnika ilością danych statystycznych (21 tablic) i opracowań kartograficznych (22 mapy), które zgromadzone w sposób usystematyzowany są kopalnią wiedzy i informacji nie tylko dla geografa. Za wartościowe trzeba uznać również próby ocen istniejącego zagospodarowania terenu oraz wskazania na możliwości innych w tej dziedzinie rozwiązań. Ich przydatność dla praktyki, nawet w obecnie zmieniającej się sytuacji społeczno-politycznej ZSRR, nie budzi zastrzeżeń. Ze względu na duże wartości poznawcze zgromadzonego materiału książkę tę należałoby polecić przede wszystkim studentom geografii. Tym bardziej, że jest napisana bardzo komunikatywnym i przystępnym językiem.

Mgr Jolanta Wojciechowska
Zakład Geografii Miast i Turyzmu
Instytut Geografii Ekonomicznej
i Organizacji Przestrzeni
Uniwersytet Łódzki
al. Kościuszki 21
90—418 Łódź

Wpłynęło:
1 czerwca 1990 r.